

manjšo kultno sliko in monotipijo. V slikah se vidi resen napor za monumentalno podobo, le da glede sredstev vkljub studiranju starih mojstrov ni še prav nikake jasnosti in da je zaradi tega efekt razblinjen in pisan. Vsa drugačna so dela Mare Kraljeve, ki je razstavila tri slike. Njena minuciozna črtkasta tehnika ima poseben umetno-obrten čar ter v zvezi z disciplinirano risbo dosega posebno veljavo. Mira Pregelj je razstavila mimo dveh precej nezanimivo slikanih mater še tri slike na steklu, ki po svojih barvnih madežih spominjajo na stara ljudska dela. Gotovo so te slike zelo efektne, kar se ne da trditi o Madoni četrte slikarice ge. M. Sajovic-Gressel. To je samostanska marljivost brez umetnostne ambicije.

Edini kip, ki ga je razstavil Francè Goršè je poln neke usodne tuge, ki pri-tegne gledalca. Delo je zanimivo zaradi svojega oblega pojmovanja, je grajeno statuarično in so temu namenu podrejeni vsi, to pot skopi detajli. Božidar Jakac je pokazal le eno pastelno Madono, ki ni pojmovana konvencionalno, Miha Maleš tudi edino „Slovensko Madono“, Elko Justin Lesorez, Franc Košir eno samo oljno sliko z zanimivimi slikarskimi refleksijami, Olaf Globočnik pa brezizrazno „Madono“. Razen dveh slik Ivana Mežana smo na razstavi videli tudi veliko risbo Karle Bulovčeve, ki je odsev nekdanje moči in strjenosti njenega dela. Med mladimi je po svoji slikarski volji zelo zanimiv Maksim Sedej. Razstavil je dve perorisbi in dve oljni sliki: manjšo Madono z otrokom in večjo Marijo z orači. V teh osebah brez očitvidne okretnosti, v skoposti in prečutenosti motivov, v trdnosti tal in v svetlih barvah zgodnje pomladi se zdi, da se poraja nov duh, ki računa z drugačnimi vrednotami.

Francè Mesesnel.

Socialna kritika

Dr. And. Gosar, Reforma društva, socijološki i ekonomski osnovi, Geca Kon, Beograd 1933, str. 372

V času, ko živi vse človeštvo v pričakovanju preobrata, ko se rišejo na obzorju obrisi novega socialnega reda in postavljajo družbi novi temelji, ima vsako razpravljanje o socialnem vprašanju svojevrsten pomen. Ta pomen leži predvsem v moralni odgovornosti, ki presega običajne meje teoretskega, zgolj akademskega tehtanja argumentov in analiziranja socialnih pojavov. Avtor, ki se danes loti socialnega vprašanja, se mora zavedati, da bodo njegovi izsledki morda v najkrajšem času, vseeno ali na večjem ali na manjšem ozemlju, lahko odločujoče posegali v tok dogodkov in da bodo morda usodno usmerili zgodovinski razvoj neke družbe. Zbog te moralne odgovornosti se torej sodobni znanstvenik ne more omejevati na zgolj teoretsko spoznavanje, marveč mora tudi praktično poznati ves komplicirani ustroj moderne družbe, odnosno mora pri njem teorija sovpadati s prakso.

S tega stališča moramo toplo pozdraviti knjigo dr. Gosarja o socioloških in ekonomskih osnovah reforme družbe. Iz vse knjige veje neki zdrav duh, teoretsko znanje se srečno združuje s praktičnim izkustvom, zavest o možnostih praktičnega ostvarjanja zadržuje teoretska izvajanja v pravih mejah, tako da se pred nami razgane živa slika socialne realnosti v vsej svoji prepletenosti in zverženosti. Če je že teoretsko spoznavanje aktualnega družbenega ustroja spojeno s težavami, ki so včasih nepremostljive, je tem težje, najti v tem ustroju one točke, na katere

se morajo nasloniti poizkusi take reforme, ki je praktično ostvarljiva in ki more dovesti do izboljšanja, ne pa do poslabšanja sedanjega socialnega stanja. Kolikor bolj se razvija moderno gospodarsko življenje, množijo in izpopolnjujejo moderna prometna sredstva, širi in posplošuje moderna civilizacija, tem bolj je kompliciran in izprepleten moderni socialni problem, tem bolj rastejo težkoče in zapreke take smotrne rešitve, ki bi mogla kolikor toliko za vse enako zadovoljivo rešiti družbene konflikte in ustvariti ono socialno pravičnost, po kateri stremi človeštvo od prvih svitov zavesti. Jasno je, da ne more biti nobena rešitev popolna, a že tak poizkus, kakršen je avtorjev v tej knjigi in ki upošteva vse realne možnosti ostvarljivega, vse konkretne danosti historičnega razvoja in njegove preusmeritve potom mirne, nenasilne evolucije, zasluži naše nedeljeno priznanje.

Pojem družbene reforme definira avtor kot zavestno in smotreno poseganje v družbeno življenje z namenom, urediti ga po nekem objektivnem, po družbenih interesih odrejenem pravcu. Ta pojem je svojstven modernemu socialnemu gibanju, ker o pokretnih, kakršen je moderni socializem, ne najdemo sledu niti v teoriji niti v vsakdanjem življenju pri Grkih in Rimljanih ali pa v fevdalnem srednjem veku. Dve poti vodita k preobrazbi današnje družbe: evolucija in revolucija. Avtor pravilno poudarja, da sta to po svojem bistvu in po svoji vlogi v družbenem življenju zelo sorodna pojma. Razlika je med njima le kvantitativna, njih družbena funkcija pa v bistvu enaka ali vsaj slična. Socialna revolucija je vedno dokaz zgrešene ali vsaj nezadovoljive evolucije. Socialna revolucija ni neizbežna naravoslovna nujnost, nasprotno se da današnja družba, zgrajena na načelih osebne svobode in ravnopravnosti vseh ljudi brez razlike spola in rodu ter svobode izbora in potrošnje ter z njimi povezane osebne lastnine, s postopnimi reformami prav tako bitno preobraziti, kakor je to mogoče doseči potom revolucije.

Osnovni problem Gosarjeve knjige je torej vprašanje, ali in kako je v modernem družbenem življenju mogoče s smotrnno evolucijo prestreči pretečo socialno revolucijo. V to svrho raziskuje avtor v prvem delu sociološke, v drugem pa ekonomske osnove reforme moderne družbe. Avtor odklanja marksizem, po katerem se vse človeštvo in posebno družbeno življenje ravna po vsakdanjih ali točneje materialnih pogojih in okolnostih, ki naj bi torej bili odločujoči činitelji ne le celokupnega socialnega, marveč tudi vsega notranjega, idejnega in kulturnega življenja in snovanja. Poleg zdravega jedra kaže to naziranje na preveč očitno enostranost in je zaradi tega napačno. Marks je videl v družbi prvenstveno le kapitaliste in proletarce, v nasprotju med njima pa središče in glavni izvor vsega družbenega življenja. Čeprav je to nasprotje zelo važno, ni edini in tudi ne edino odločujoči činitelj modernega družbenega življenja, ki sloni na bolj mnogobrojnih in mnogovrstnih silah. Marksizem je zamenjal stan z razredom, vzajemno sodelovanje stanov pa z razredno borbo; delavce je napotil k rušenju obstoječega družbenega reda, ni jih pa niti najmanj usposobil za pozitivno sodelovanje. Ta negativna kritika na marksizmu pa ne brani avtorju, da ne bi vpošteval njegovih pozitivnih strani: Marks se je s svojim naukom o razredni borbi in o nadvrednosti zelo približal stvarnosti modernega življenja, kajti borba med kapitalističnimi poslodajavci in njihovimi delavci je do neke mere neminljiva, in prav tako je res, da se kapital gomili in kapitalizem širi in jači v veliki meri na račun delavcev. Prav tako pa kritizira avtor sociološke osnove krščansko-socialnega pokreta, ki

izhaja iz organskega, skoro vsem krščanskim piscem skupnega pojmovanja družbe. Po njihovi zamisli je družba organizem, v katerem se razni člani medsebojno izpopolnjujejo. Toda tudi ta nauk je enostranski. Kakor je marksizem enostransko naglašal razredno borbo, poudarja v nasprotju z njim krščansko-socialni pokret stanovsko vzajemnost, prezre pa pojave resničnega tekmovanja in borbe med različnimi stanovi in sloji, odnosno razredi; ti pojavi so prav tako stvarni in aktualni. Ker s samo krilatice stanovske vzajemnosti ni bilo mogoče rešiti socialnega vprašanja, krščansko-socialni pokret tudi ni uspel in si ni znal pridobiti zaupanja širskih delavskih množic.

Na osnovi teh kritičnih analiz marksizma in krščansko-socialnega pokreta gradi avtor svojo teorijo o družbi kot občestvu. Razliko med družbenimi oblikami občestva in društva je v nauku prvi poudarjal Tönnies, avtor pa ta pojma svojevrstno izpopolnjuje in jih pojmuje bolj kot neke idealne like, med katerima niha družbeno snovanje. Občestva so one družbene tvorbe, ki so nastale takorekoč same po sebi v naravnem toku življenja; njih bitno svojstvo je, da predstavljajo neko organsko celoto z različnimi funkcijami svojih članov, ki imajo zaradi tega tudi različne pravice in dolžnosti. Društva pa so one organizacije, ki jih ljudje namenoma ustvarjajo, da bi z njih pomočjo lažje dosegli neki smoter. Njih bitno svojstvo je ravnopravnost članov ob enakih dolžnostih. Seveda ne sestoji človeška družba iz samih čistih občestev na eni in čistih družb na drugi strani, marveč sta ti dve obliki le krajna tipa v dolgem nizu najrazličnejših oblik družbenega življenja. Družbena organizacija se lahko naslanja na prirodno strukturo občestva ali pa se ji tudi lahko protivi. Zgrešena organizacija preobrazuje občestvo v društvo in obratno. Predpogoj za uspešno reformo družbe vidi avtor predvsem v valorizaciji onih vrednot, ki jih predstavlja občestvo, torej prirodna struktura družbe. Pri posameznikih in sploh v vseh družbenih oblikah bi moral prevladovati duh in smisel pravnega občestva. V današnji družbi pa prevladujejo na splošno le zunanje, čisto interesne zveze in nasprotja. Tehnična in prometna sredstva spajajo sicer najoddaljenejša mesta, čezdalje manj pa opazamo one notranje povezanosti, ki je v prejšnjih časih vezala ljudi v naravne in organske enote, to je v občestva. Stan ali poklic sta vsaj začasno izgubila svojo vsakdanjo družbeno vlogo, ideja stanovske vzajemnosti je v današnji družbi stopila v ozadje. Zato se povsod javljajo znaki razsula moderne družbe. Ta pojav pa more biti le predhodnega značaja, ker se že pojavljajo znaki, da bo namesto čisto interesnih grup in razredov postopoma zopet prišlo do novih organskih tvorb in občestev, ker sta stanovska členovitost in vzajemnost prirodna in nujna pojava. Zaradi tega je vsem pokretom za reformo moderne družbe postavljena naloga, da primerno poudarjajo idejo stanovske vzajemnosti. V ljudeh se mora zopet vzbuditi ona elementarna zavest poklicnih dolžnosti, ona moralna sila, ki jih žene, da po neki notranji potrebi vršijo svoje socialne funkcije. Kjer so ljudje le številke, kjer jih vežejo le zunanji interesi, ni pravega občestva, v katerem ima vsak posameznik neko odrejeno, organsko odmerjeno družbeno funkcijo ali nalogo. Stanovska vzajemnost pa ne izključuje vedno in povsod razredne borbe. Stanovska vzajemnost pomeni vzajemno sodelovanje vseh potrebnih in koristnih stanov v družbi. Razredna borba pa pomeni odpor onih, ki se zavedajo, da so zapostavljeni in izkoriščani, proti onim, ki jih izkoriščajo. To dejstvo borbe različnih interesnih grup in družbenih razredov je pa treba ločiti od načela razredne borbe, kakor ga propovedujeta marksistični socializem in komunizem. Priznati temu načelu splošno ve-

ljavnost pa pomeni brezpogojno razsulo človeškega občestva. Posledica tega načela je edinole diktatura enega stanu ali sloja nad vsemi drugimi, nasilno samovladanje malega ševila samozancev, ki so sami ugrabili oblast. Načelo razredne borbe se da opravičiti samó kot trenutno faktično sredstvo tam, kjer ni nobenega drugega pota, da bi se družba preobrazila.

Nasproti doktrinom, ki dan na dan nastopajo z videzom absolutne zveličavnosti, izključujoč vsako nasprotno mnenje kot herezijo, na katero razpisuje politična, iz neznanja realnega življenja izhajajoča nestrpljivost kapitalno kazen, vpliva naravnost blagodejno avtorjevo poudarjanje relativnosti načrtov za reformo družbe in nujnost sporazuma. Noben pokret za reformo družbe si ne sme domišljati, da je njegova zamisel edino pravilna in da mora veljati za vse ljudi brez izjeme. Ne gre tu morda za kako medlo kompromisarstvo, za neki socialni eklekticizem, ki naj bi brez kritike združeval heterogene elemente, marveč za globoko spoznanje, da je realno življenje mnogo preveč povezano in zverženo, da bi se dalo natezati na eno kopito. Enostransko doktrinarstvo lahko sicer povzroča mnogo zla, se pa končno mora vendarle razbiti ob dejstvu, da enostavno ni programa za reformo družbe, ki bi bil za vse enako pravičen. Nasprotno pa nas vodi tako dinamično pojmovanje družbenega življenja, kakor ga zastopa avtor, do spoznanja, da more pravična ureditev družbe biti edinole plod vsestranskega, a obenem tudi trajnega sodelovanja vseh družbenih komponent.

Po socioloških raziskuje avtor ekonomske osnovne reforme družbe, pravilno poudarjajoč, da velja za moderni gospodarski mehanizem isto, kar za vsak mehanizem: ali ga poznamo in razumemo v celoti ali pa ga sploh ne razumemo. Iz tega vidika celokupnosti gospodarstva, iz katerega je nemogoče iztrgati neko posamezno področje ter ga ločeno obravnavati, podaja avtor najprej kritični pregled ekonomskih osnov marksizma in krščansko-socialnega pokreta, nato pa podrobno, večji del knjige zavzemajočo analizo vsega modernega gospodarskega mehanizma. Na osnovi vseh teh analiz prihaja avtor do zaključka, da komunizem in boljševizem nista v Evropi neizbežna in nujna pojava, marveč da se more vse, kar je v njih dobrega in koristnega, ostvariti potom mirne evolucije in brez žrtev, ki jih oni zahtevajo.

Boris Furlan.

Iz tujih revij

Umetnost in propaganda. V svoji novi knjigi „Das Theater im Lichte der Soziologie“ (Leipzig 1951) obravnava poznani nemški gledališki teoretik Julius Bab med drugim tudi razmerje gledališča do politike. Vprašanje je zlasti danes ta dan zelo važno ne samo za gledališče, marveč nekoliko razširjeno (umetnost in propaganda, tendenca v umetnosti, umetnost kot izraz) tudi za ostale umetnostne vrste. Bab ga razčlenja z njemu lastno nevsakdanjo jasnostjo in prodornostjo.

Presojanje umetnosti s stališča morale je danes že precej preboleno. Ob usodnem razvoju političnih in gospodarskih nasprotij pa je toliko močnejša zahteva po merjenju umetnostnih tvorb izključno po njihovi tkzv. „socialnosti“, kar najpogosteje ne pomeni drugega, kot da bodi umetnost zavesten, hoten izraz določene politične ideologije, da bodi umetnost dogmatično opredeljena, organizirana. Vsaka velika umetnost iz kateregakoli časa je socialna; danes pa bodi umetnost socialistična! Za časa škodljivega, zgolj estetskega gledanja na življenjske zadeve